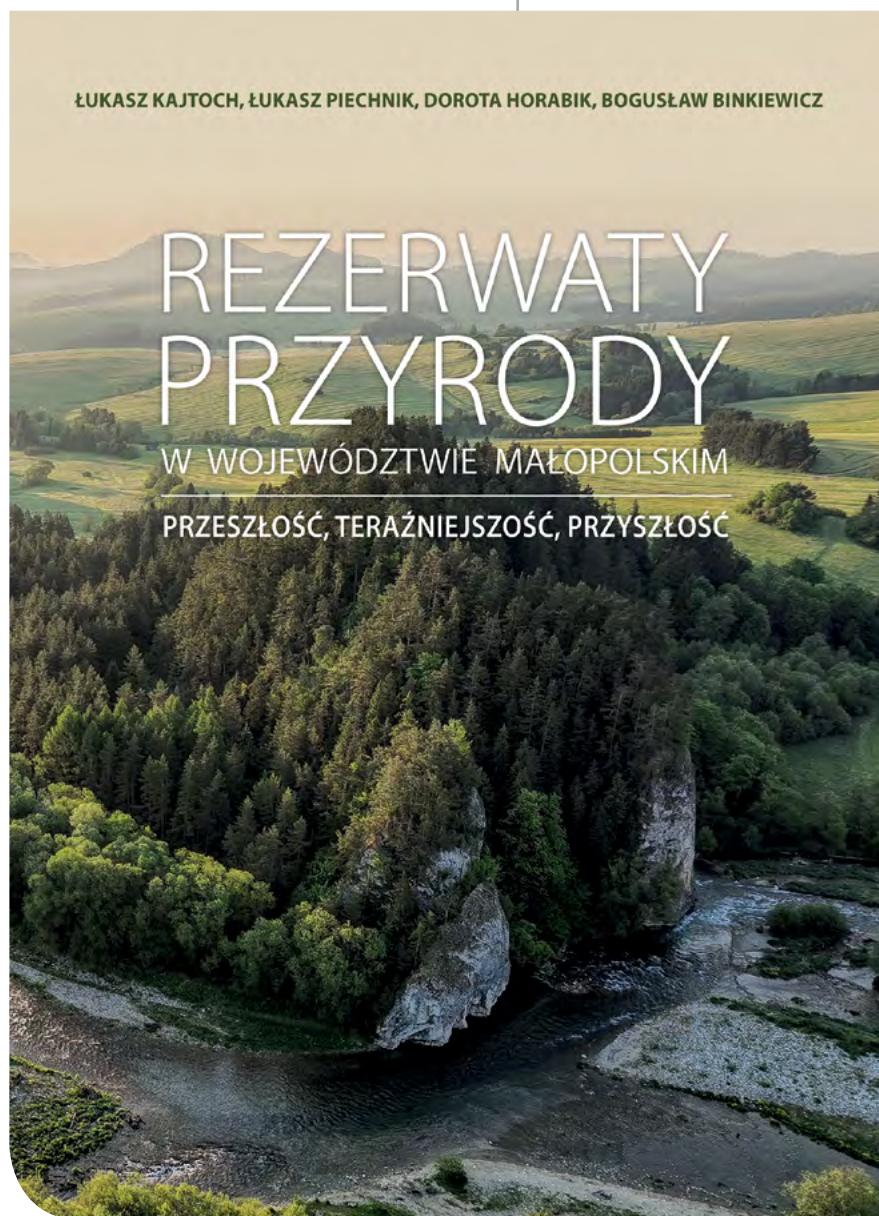

PROPOZYCJE REZERWATÓW PRZYRODY W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM – NOWA KSIĄŻKA I CO DALEJ?

ŁUKASZ KAJTOCH
ŁUKASZ PIECHNIK
DOROTA HORABIK

Wersja elektroniczna książki jest dostępna na stronie Klubu Przyrodników:
https://kp.org.pl/images/publikacje/REZERWATY_PRZYRODY_W_WOJEW%C3%93DZTWIE_MAŁOPOLSKIM.pdf

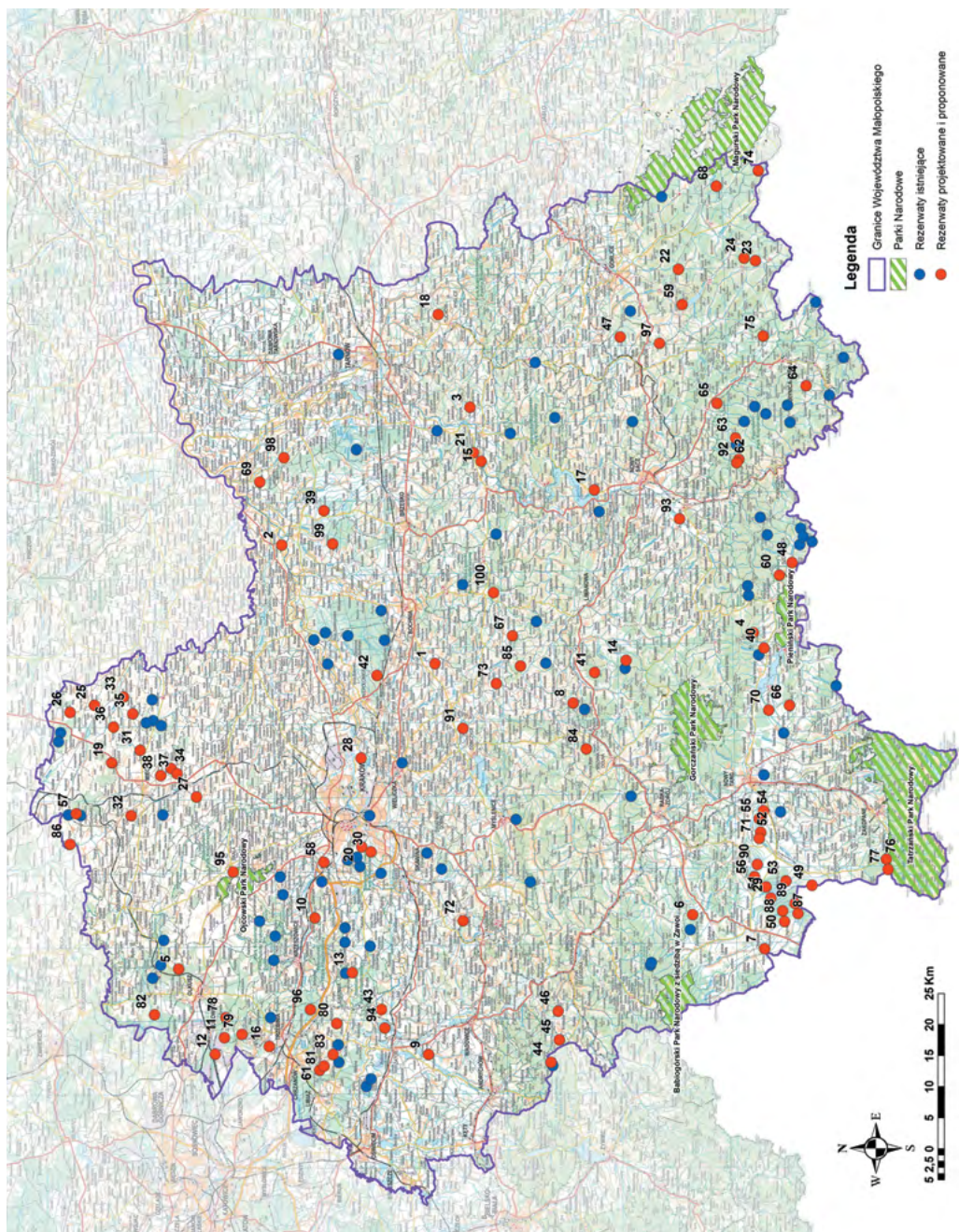
Prowadzona od 2016 roku przez Klub Przyrodników akcja „Rezerваты przyrody – czas na comeback!” zaowocowała wydaniem książki z propozycjami 100 rezerwatów przyrody wartych powołania w województwie małopolskim. Wytypowanie rezerwatów było możliwe w dużej mierze dzięki aktywności przyrodników amatorów i organizacji pozarządowych, z umiarkowanym odzewem małopolskich naukowców. Proponowane rezerваты są różnorodne pod względem wielkości i reprezentowanych siedlisk. Są wśród nich niewielkie powierzchniowo obiekty – poniżej 2 ha do większych, niemal 700 ha. Największy udział wśród proponowanych obiektów mają rezerваты nieleśne. Zakładając, że w ciągu roku można powołać kilka nowych rezerwatów, w przeciągu dwóch dekad udałoby się utworzyć większość z proponowanych 100 rezerwatów w województwie. Wymaga to jednak wspólnego wysiłku przyrodników z grup pozarządowych i grona naukowców przy sporządzaniu projektów obiektów. W grudniu 2024 roku ustanowiono w województwie małopolskim 4 nowe rezerваты, zgłoszone przez RDLP w Krakowie, a w styczniu 2025 roku, po pięciu latach starań, powołano kolejny rezerwat „Kleszczowskie Wąwozy” dzięki inicjatywie „Ratujmy kleszczowskie wąwozy”, co dowodzi jak duże znaczenie dla powstawania nowych rezerwatów mają dążenia lokalnych społeczności i organizacji społecznych.

W 2023 roku na łamach *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* pojawił się artykuł opisujący postępy opracowania propozycji rezerwatów w województwie małopolskim (Kajtoch i in. 2023) w ramach akcji

1 | Okładka omawianej książki
wydanej w 2024 roku przez Wydawnictwo
Klubu Przyrodników

Klubu Przyrodników „Rezerваты przyrody – czas na comeback!” zapoczątkowanej w kraju w 2016 roku (Jermaczek 2017). Celem publikacji było zachęcenie środowiska naukowego do aktywnego uczestnictwa w akcji i zgłaszanie propozycji rezerwatów wraz z potrzebną dokumentacją. I faktycznie zgłoszenia kolejnych obiektów zaczęły napływać, ale ponownie w większości ze środowiska przyrodników – amatorów, a także osób związanych z przyrodniczymi organizacjami pozarządowymi, podczas gdy odzew wśród małopolskich naukowców był umiarkowany (ograniczony głównie do kilku pracowników Polskiej Akademii Nauk i Akademii Górniczo-Hutniczej, przy braku zaangażowania naukowców z innych krakowskich uczelni). Pojawiło się trochę zgłoszeń od pracowników parków krajobrazowych oraz indywidualnych leśników, ze strony Lasów Państwowych wpłynęła tylko jedna propozycja rezerwatowa „Języczniki na Chelmie”. Z archiwum Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska udało się pozyskać opracowania dawnych (XX-wiecznych) propozycji rezerwatów. Dzięki pomocy jednego z wolontariuszy dużo propozycji zostało znalezionych w dokumentacjach planów zagospodarowania przestrzennego gmin, jednak większość tych propozycji nie zawierała danych przyrodniczych, a często nawet zdefiniowanych granic proponowanych rezerwatów, w związku z tym nie mogła zostać ujęta w propozycjach rezerwatowych.

Od czasu publikacji artykułu, w 2023 roku, udało się zakończyć zbieranie propozycji rezerwatów, opracować informacje oraz opublikować książkę w Wydawnictwie Klubu Przyrodników (Kajtoch i in. 2024). Wspomniana pozycja jest dostępna w wersji drukowanej i elektronicznej (PDF) (ryc. 1).

2 | Rozmieszczenie proponowanych rezerwatów w województwie małopolskim (czerwone punkty) na tle lokalizacji rezerwatów istniejących (niebieskie punkty) i parków narodowych (zielone obszary). Stan na moment wydania książki. Numeracja odpowiada numerom proponowanych rezerwatów w tabeli 1

Tabela 1. Charakterystyka proponowanych rezerwatów województwa małopolskiego

Nr	Nazwa	Region	Rodzaj	Typ/ podmiot	Typ/ ekosystem	Powierzchnia [ha]	Proponowana ochrona
1	Balogówka	Karpaty	T	Pfizn	Ettw	214,20	czynna
2	Biały Potok	Karpaty	T	Pfizn	ETtn	53,42	czynna
3	Boczkowice	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	40,12	czynna
4	Bory Piekienińskie	Karpaty	T	Pfizn/zi	Eelt	258,59	ściśła
5	Bór za Lasem i Las Kaczmarka	Karpaty	T	Pfizn	Ettw	58,85	czynna
6	Bór Jodłowy Paprocka Góra	Karpaty	L	PFizl	ELbgp	67,32	ściśła
7	Bryjarka	Karpaty	N	PGgte	Esksm	9,11	czynna
8	Cedron	Karpaty	Fn	PFnbk	Ewrp	73,94	czynna
9	Chodów-Falniów	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	7,27	czynna
10	Cisie	Wyżyny	FI	PFizl	Ellwz	74,26	czynna
11	Cisowe Skąły	Wyżyna	N	PGgte	Eskso	4,10	czynna
12	Cisy w Wyskitnej	Karpaty	FI	PFikd	Elbgp	5,21	czynna
13	Cybowa Góra	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	10,98	czynna
14	Czarny Dunajec	Karpaty	W	PBfbp	Ewrp	98,11	ściśła
15	Dolina Czarnej Orawy	Karpaty	W	PBfbp	Ewrp	240,53	czynna
16	Dolina Rzeki Sztoly	Wyżyna	W	PBfbp	Ewrp	16,06	czynna
17	Dolina Uhryńskiego Potoku	Karpaty	N	PGgte	Eskso	14,62	czynna
18	Dolina Uniejówki	Wyżyny	FI	Pfizn	EEme	55,58	czynna
19	Dolina Wrzosa	Wyżyny	N	PBfbp	EEme	4,50	czynna
20	Dolna Białka	Karpaty	W	PBfbp	Ewrp	209,74	ściśła
21	Giebułtów	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	6,38	czynna
22	Góra Jarmuta	Karpaty	N	PGgte	Esksm	35,87	czynna
23	Góra Wdżar	Karpaty	N	PGgte	Esksm	5,08	czynna
24	Grąd w Przybradzu	Karpaty	FI	PFizl	ELlgp	23,35	ściśła
25	Grodzisko Płaza	Wyżyna	N	PGgte	Eskso	19,97	czynna
26	Grzymałów	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	15,23	czynna
27	Jadownickie jeziora	Podkarpacie	W	PBfbp	Ewjn	30,80	czynna
28	Januszkowa Góra	Wyżyny	N	PBfbp	EEme	30,25	czynna
29	Jęczycznik na Chełmie	Karpaty	L	PFizl	Elbgp	22,57	ściśła
30	Jodły Łemkowskie	Karpaty	L	PBfbp	Elbgp	203,43	ściśła
31	Kaczmarowe Doły	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	2,09	czynna
32	Kalina Mała	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	25,64	czynna
33	Kamieniołom w Skale	Wyżyny	N	PBfbp	EEme	1,51	czynna
34	Kaskady Przeginii	Karpaty	N	PGgte	EWrp	7,71	ściśła
35	Kozie Żebro	Karpaty	L	PBfbp	ELlgp	216,59	ściśła
36	Krystynów	Wyżyny	L	PFizl	Ellmg	7,41	czynna
37	Krzeszówka	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	6,42	czynna
38	Las Kurowski	Karpaty	FI	PFizl	ELlgp	86,76	czynna
39	Las Tunelski (z Białą Górą powiększeniem)	Wyżyny	FI	PFizl	Ellwz	67,62	czynna
40	Lubogoszcz	Karpaty	FI	PFizl	Elbgp	17,03	ściśła

Nr Nazwa	Region	Rodzaj	Typ/ podmiot	Typ/ ekosystem	Powierzchnia [ha]	Proponowana ochrona
41 Łąka w Kostrzu	Podkarpacie	Fn	PFnbk	Ełmk	42,89	czynna
42 Łęg w Przegorzalach	Podkarpacie	L	PFizl	Eelw	43,05	ściśła
43 Łysa Puścizna/Pustać Chyżne	Karpaty	T	PFizn	Ettw	62,27	czynna
44 Madohora - poszerzenie	Karpaty	L	PBfbp	ELLgp	110,72	ściśła
45 Mała Puszcza Kleszczowska	Wyżyny	L	PFizl	Ellwz	101,52	ściśła
46 Markowiec-Gródek	Karpaty	L	PBfbp	ELLgp	105,60	ściśła
47 Melsztynskie Wzgorza	Karpaty	K	Pkrka	EEme	7,77	krajobrazowa
48 Mofeta w Złockim Potoku	Karpaty	N	PGgsmg	Ewrp	3,87	czynna
49 Mokradła Kisieliny	Podkarpacie	F	PFnbk	Ełłh	273,96	czynna
50 Mokradła Puszczy Dulowskiej	Wyżyny	W	PBfbp	Ewrp	80,85	czynna
51 Molkówka	Karpaty	T	PFizn	ETtn	13,06	czynna
52 Niedzieliska	Podkarpacie	W	PFizn	Ewjn	8,03	czynna
53 Pieninki Skrzydlańskie	Karpaty	K	Pkrka	EEme	104,09	krajobrazowa
54 Pieniny Gorlickie	Karpaty	K	PKrkn	EEme	22,12	krajobrazowa
55 Poradów	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	10,34	czynna
56 Przybojec	Karpaty	T	PFizn	Ettw	18,73	czynna
57 Przymiarki	Karpaty	T	PFizn	Ettw	49,29	czynna
58 Pustynia Błędowska	Wyżyna	K	Pkrka	Ewdws	675,02	ściśła
59 Puszcza Karpacka na Lubaniu	Karpaty	L	PFizl	Elbgp	37,13	ściśła
60 Puścizna Długopole	Karpaty	T	PFizn	Ettw	45,85	ściśła
61 Puścizna Franków	Karpaty	T	PFizn	Ettw	25,68	ściśła
62 Puścizna Mała	Karpaty	T	PFizn	Ettw	101,56	czynna
63 Puścizna pod Pustą Polaną	Karpaty	T	PFizn/zl	Eelt	275,52	ściśła
64 Puścizna Ręgowiańska	Karpaty	T	PFizn/zl	Eelt	235,60	ściśła
65 Puścizna Wielka	Karpaty	T	PFizn	Ettw	240,45	czynna
66 Puścizna Wysoka	Karpaty	T	PFizn	Ettw	37,24	czynna
67 Roztoki Raby	Karpaty	Fn	PFnpt	Ewrp	96,45	ściśła
68 Łęgi Raby	Karpaty	Fn	PFnpt	Ewrp	93,66	ściśła
69 Skarpy w Morsku	Wyżyny	Fn	PFnpt	Ełmk	26,51	czynna
70 Sławice Duchowne	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	4,41	czynna
71 Smroków	Wyżyny	St	PFizn	Ełmk	38,71	czynna
72 Spiskie Skałki	Karpaty	K	Pkrka	EEme	110,68	krajobrazowa
73 Starorzeczka Brzegi	Podkarpacie	W	PBfbp	Ewjn	38,57	czynna
74 Stawy w Spytkowicach	Podkarpacie	W	PFnpt	EEnw	413,72	czynna
75 Storczykowa Buczyna w Bukownie	Wyżyny	Fl	PBfbp	Ellwz	13,36	czynna
76 Szykowska Dolina	Karpaty	K	PKrkn	EEme	114,39	krajobrazowa
77 Świerczyna Gajka	Karpaty	L	PFizl	Elbgp	67,31	ściśła
78 Tarnawka i Stradomka	Karpaty	Fn	Pfnry	Ewrp	74,54	ściśła

Nr Nazwa	Region	Rodzaj	Typ/ podmiot	Typ/ ekosystem	Powierzchnia [ha]	Proponowana ochrona
79 Torfowiska w Bukownie	Wyżyny	T	PFizn	Ettp	87,55	czynna
80 Torfowisko Mochnaczka	Karpaty	T	PFizn	ETtn	9,61	czynna
81 Torfowisko w Podwilku	Karpaty	T	PFizn	ETtn	3,26	czynna
82 Tuchowski Las	Karpaty	Fl	PFizl	ELLgp	33,71	ściśła
83 Uroczyska Bratuckie	Podkarpacie	T	PBfbp	Ettp	13,74	czynna
84 Uroczyska Łopienia	Karpaty	Fn	PFnss	EEme	80,23	czynna
85 Uroczysko Podgólogórze	Wyżyny	Fl	PFizl	Ellni	9,80	czynna
86 Uroczysko Wróblowice	Karpaty	L	PFizl	ELLgp	82,40	ściśła
87 Wąwozy Arkozowe w Kwaczale	Wyżyna	N	PGgsp	Eskso	29,74	czynna
88 Wąwóz Grondy w Zagórz	Wyżyna	N	PGgsp	Eskso	2,38	czynna
89 Wąwóz Słopnicki	Karpaty	Fn	PFnss	Eppn	5,75	ściśła
90 Wielkie Błoto	Podkarpacie	Fn	PFnbk	ETtn	223,14	czynna
91 Wierch nad Kamieniem	Karpaty	N	PGgte	Eskso	13,91	czynna
92 Wiślicko Miejsce	Podkarpacie	W	PBfbp	Ewjn	72,28	czynna
93 Wołowiec	Karpaty	Fl	PGrgk	ELLgp	109,75	ściśła
94 Wyspy na Dunajcu	Karpaty	Fn	PFnpt	Ewrp	262,80	ściśła
95 Wzgórze Żelatowa	Wyżyny	L	PFizl	Ellwz	41,27	ściśła
96 Zadnie Góry	Karpaty	N	PGgte	Eskso	5,82	czynna
97 Gaworzyna	Karpaty	N	PGgte	Eskso	12,58	czynna
98 Źródlika Wisłoki	Karpaty	Fn	PFnbk	Ewrp	163,97	czynna
99 Żurawnica	Karpaty	Fl	PFlrz	EEme	60,43	czynna
100 Żwirownie Sądeckie	Karpaty	Fn	PFnpt	Ewrp	119,87	ściśła

Objaśnienia. **Rodzaje rezerwatów przyrody:** FL – florystyczny, Fn – faunistyczny, K – krajobrazowy, L – leśny, N – przyrody nieożywionej, St – stepowy, T – torfowiskowy, W – wodny. **Dominujący przedmiot ochrony:** PBfbp – biocenotyczny i fizjocenotyczny biocenozy naturalnych i półnaturalnych, PFnbk – faunistyczny bezkręgowców, PFnpt – faunistyczny ptaków, Pfnry – faunistyczny ryb, PFnss – faunistyczny ssaków, PFizl – fitocenotyczny zbiorowisk leśnych, PFizn – fitocenotyczny zbiorowisk nieleśnych, PFikd – florystyczny krzewów i drzew, PFirz – florystyczny roślin zarodnikowych, PGgte – geologiczny i glebowy form tektonicznych i erozyjnych, PGgsmg – geologiczny i glebowy skał, minerałów, osadów, gleb i wydym, PGgsp – geologiczny i glebowy stanowisk paleontologicznych, PGrgk – grzybów grzybów kapeluszowych, Pkrka – krajobrazów krajobrazów antropogenicznych, PKrkn – krajobrazów naturalnych. **Główny typ ekosystemu:** Eelt – różnych ekosystemów (lasów i torfowisk), Eelw – różnych ekosystemów lasów i wód, EEme – różnych ekosystemów mozaiki różnych ekosystemów, EEnw – różnych ekosystemów ekosystemów wodnych i nieleśnych, Elbgp – leśny i borowy borów górskich i podgórskich, Ellmg – leśny i borowy lasów mieszanych górskich i podgórskich, Ellni – leśny i borowy lasów nizinnych, Ellwz – leśny i borowy lasów wyżynnych, Ełmk – łąkowy, pastwiskowy, murawowy i zaroślowy muraw kserotermicznych, Eppn – podziemny pochodzenia naturalnego, Esksm – skalny skał magmowych, Eskso – skalny skał osadowych, ETtn – torfowiskowy (bagienny) torfowisk niskich, Ettp – torfowiskowy (bagienny) torfowisk przejściowych, Ettw – torfowiskowy (bagienny) torfowisk wysokich, Ewdws – wydmy wydym śródlądowych, Ewjn – wodny jezior mezotroficznych i eutroficznych, Ewrp – wodny rzek i ich dolin, potoków i źródeł

W książce opisano 100 (ryc. 2, tab. 1) spośród 168 obiektów zgłoszonych lub znalezionych w dostępnych źródłach (stan na czerwiec 2024 r.).

Dlaczego tylko sto rezerwatów wybrano jako podsumowanie wyników akcji trwającej przez osiem lat w województwie małopolskim? Aż **68 propozycji odrzucono** z uwagi na szereg powodów. Spośród tych negatywnych decyzji najbardziej wyróżniały się odrzucenia z uwagi na utratę walorów przyrodniczych, co dotyczyło głównie, niestety, obiektów leśnych (np. **wycięcie starodrzewu**), ale także torfowiskowych (**zarastanie, osuszenie**), wodnych (**prace hydrotechniczne**) i murawowych (**zarastanie**). Najwięcej takich obiektów znajdowało się na Pogórzach oraz w Kotlinie Sandomierskiej i na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Dużo obiektów odrzucono z konieczności zrównowżenia listy pod względem siedlisk mających już dużą reprezentację w obecnej sieci rezerwatów przyrody, tj. głównie lasów dolnoregłowych i grądowych, spośród których wiele zawierało drzewostany o przeciętnych walorach lub zubożone wskutek prowadzonej gospodarki leśnej.

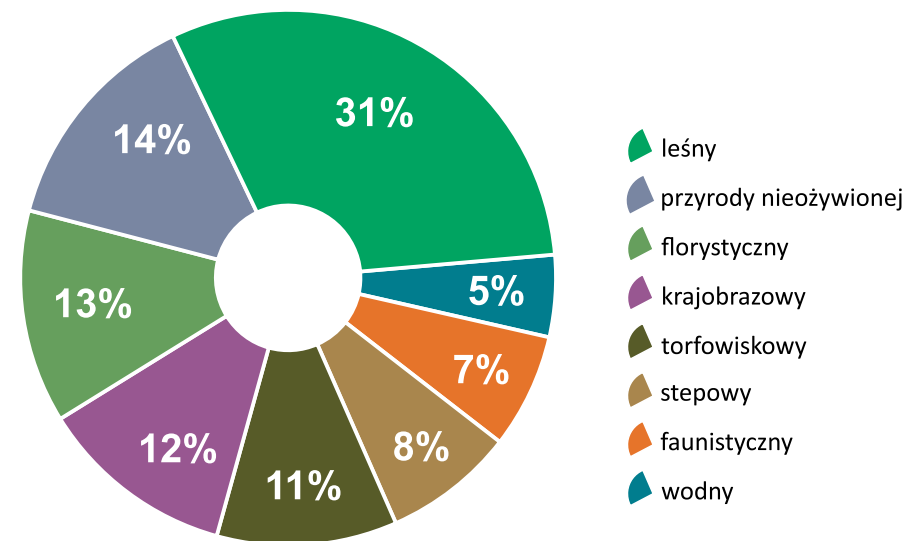
Zaproponowane rezerваты są bardzo różnorodne pod względem wielkości – ze średnią powierzchnią około 75 ha i medianą około 40 ha. Są to wartości dwukrotnie wyższe niż w istniejących rezerwach. Najmniejsze zaproponowane rezerваты – „Kamieniołom w Skale”, „Kaczmarowe Doły” oraz „Wąwóz Grondy w Zagórzcu” zajmują po 1,5–3 ha powierzchni. Największe proponowane rezerваты mieszczą się w granicach od ponad 200 ha do niemal 700 ha. Są to „Pustynia Błędowska” (675 ha), „Stawy w Spytkowicach” (413 ha), „Puścizna

pod Pustą Polaną” (275 ha), „Mokradła Kisieliny” (275 ha) i „Wyspy na Dunajcu” (275 ha). Dla porównania, aż sześć istniejących rezerwatów w województwie małopolskim ma powierzchnię mniejszą niż 2 ha, za to największe obiekty mają około 280 ha („Las Gościbia”) i 470 ha („Dolina Raclawki”). **Łącznie proponowane rezerваты objęłyby 7617 ha (czyli 0,50% powierzchni województwa)**. Istniejące rezerваты pokrywają 3510 ha (czyli 0,23% powierzchni).

Zaproponowane rezerваты znajdują się głównie w Karpatach (59 obiektów) i na Wyżynach (31 obiektów), a jedynie 10 położonych jest na Podkarpaciu. Rozkład ten jest w miarę proporcjonalny do powierzchni tych trzech głównych jednostek fizjograficznych w województwie.

Największy udział wśród proponowanych obiektów mają **rezerваты torfowiskowe (19) i przyrody nieożywionej (16), a następnie florystyczne (13), faunistyczne (12), leśne (13) i stepowe (11). Najmniej zaproponowano rezerwatów wodnych (10) i krajobrazowych (6)** (ryc. 3). W zestawieniu z aktualnymi rezerwatami jest to znaczna różnica na korzyść rodzajów obejmujących siedliska nieleśne, szczególnie wodne, bagienne i łąkowe.

Pod względem głównego typu ekosystemu jako celu ochrony w proponowanych rezerwach najliczniej reprezentowane są – w przypadku wód – rzeki i ich doliny, potoki i źródła (14 propozycji). Taka sama liczba zgłoszeń (14) dotyczy rezerwatów chroniących łąki, pastwiska, murawy i zarośla kserotermiczne, a kolejne w porządku liczebności to rezerваты: torfowisk wysokich oraz przejściowych (12), lasów

3 | Rodzaje proponowanych rezerwatów przyrody województwa małopolskiego

górkich i podgórkich (10), skał osadowych (8), lasów wyżynnych (5), jezior mezotroficzných i eutroficzných (4), torfowisk niskich (4), borów górskich i podgórkich (4), skał magmowych (3) oraz pojedyncze: lasów nizinnych, lasów mieszanych górskich i podgórkich, podziemnych pochodzenia naturalnego, różnych ekosystemów lasów i torfowisk, różnych ekosystemów lasów i wód, różnych ekosystemów wodnych i nieleśnych oraz torfowisk przejściowych.

Główny przedmiot ochrony wśród zgłoszonych propozycji rezerwatów stanowiły zbiorowiska nieleśne w rezerwach fitocenotycznych (32), następnie biocenozy naturalne i półnaturalne w rezerwach biocenotycznych i fizjocenotycznych (17), zbiorowiska leśne rezerwatów fitocenotycznych (15), formy tektoniczne i erozyjne w rezerwach geologicznych i glebowych (10), ptaki (6), bezkręgowce (5), krajobrazy antropogeniczne (4), ssaki (2), krajobrazy naturalne (2) oraz (po 1): ryby, krzewy i drzewa, rośliny zarodnikowe, grzyby kapeluszowe, a także skały, minerały, osady, gleba i wydmy. Obiekty ochrony w proponowanych rezerwach różnią się istotnie od tych w istniejących.

Łącznie rezerваты istniejące i proponowane pokrywałyby tylko 0,73% powierzchni województwa, a wliczając istniejące parki narodowe udział powierzchni chronionych wyniósłby jedynie nieco ponad 3,3% powierzchni województwa małopolskiego, położonego w jednej z najbardziej wartościowych przyrodniczo części Polski.

Zestawiając typy rezerwatów istniejących i proponowanych, zarówno według przedmiotu ochrony, jak i ekosystemu, możliwa byłaby znacznie bardziej reprezentatywna ochrona przyrody żywej i nieożywionej, co dopełniłoby potrzeby ochrony przyrody w województwie małopolskim. Proponowane rezerваты bardziej reprezentatywnie obejmują ochroną środowiska nieleśne, szczególnie wodne, podmokłe i łąkowe, a także populacje zwierząt i grzybów. Biorąc pod uwagę łącznie proponowane i istniejące rezerваты, możliwe byłoby utworzenie sieci bardziej zbalansowanej, obejmującej w miarę porównywalnie wszystkie rodzaje rezerwatów przewidziane przez prawo. Oczywiście na udział poszczególnych rodzajów ma wpływ rozpowszechnienie środowisk, siedlisk i gatunków na terenie województwa małopolskiego, zdominowanego przez tereny górskie i leśne.

4 | Bagna Puszczy Dulowskiej
– przykład proponowanego
rezerwatu bagiennego wraz z mapą
fot. Piotr Skucha

Ostatnie prace nad książką zbiegły się z początkiem inicjatywy „100 rezerwatów na 100-lecie Lasów Państwowych”. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych (RDLP) w Krakowie zaprezentowała propozycje dziewięciu rezerwatów do powołania w województwie małopolskim. Spośród tych propozycji większość została już ujęta w publikacji, przy czym pod inną nazwą lub w innych granicach, na ogół większych niż te zaproponowane przez Lasy Państwowe. Ostatecznie pod koniec roku 2024 konsultacjom społecznym poddano cztery propozycje rezerwatów przyrody: **„Cisy w Wyskitnej”**, **„Jaworzyna na Chełmie”**, **„Kozie Żebro”** i **„Markowiec-Gródek”**. O ochronę pierwszej propozycji rezerwatu „Cisy w Wyskitnej” zabiegano już od ponad 10 lat, „Jaworzyna na Chełmie”, to jedyna propozycja w publikacji, która została zgłoszona przez nadleśnictwo. W tym przypadku ostateczna powierzchnia rezerwatu jest większa o ok. 14 ha niż ta pierwotnie zakładana. Natomiast wniosek o dwie ostatnie propozycje „Kozie Żebro” i „Markowiec-Gródek” pierwotnie został zgłoszony do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (RDOŚ) w Krakowie przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP). W tych przypadkach powierzchnia różni się od pierwotnie przyjętych założeń – „Koziego Żebra” jest o połowę mniejsza i obejmuje w znacznej części obszar przylegający do granic propozycji OTOP-u, a „Markowiec-Gródek” jest mniejszy o ponad 30 ha. Zgodnie z wyjaśnieniami RDOŚ w Krakowie (na etapie konsultacji społecznych) zmniejszenie powierzchni jest rezultatem m.in. wyłączenia części gruntów, gdzie współwłaścicielami są osoby prywatne. Wszystkie te cztery obszary zostały ustanowione rezerwatami przyrody w dniu 4 grudnia 2024 roku. Mają chronić siedliska leśne, głównie dolnoreglowe buczyny, a więc rodzaj lasu, który jest już najbardziej reprezentowany w ochronie rezerwatowej

5 | Roztoki Raby – przykład proponowanego rezerwatu faunistycznego i wodnego wraz z mapą
fot. Łukasz Kajtoch

(a także w parkach narodowych) w województwie małopolskim. Co więcej, wszystkie te obiekty zlokalizowane są w Beskidzie Niskim na terenie Nadleśnictwa Łosie, co rodzi pytanie: dlaczego w RDLP nie wybrano propozycji rezerwatów w innych obszarach województwa małopolskiego?

W dniu 28 stycznia 2025 roku zostało wydane zarządzenie RDOŚ w Krakowie powołujące do życia kolejny rezerwat „Kleszczowskie Wąwozy” (spoza inicjatywy Lasów Państwowych). Jest to rezerwat, o utworzenie którego przez ostatnie 5 lat walczyła lokalna społeczność i organizacje społeczne, głównie inicjatywa „Ratujmy kleszczowskie wąwozy”.

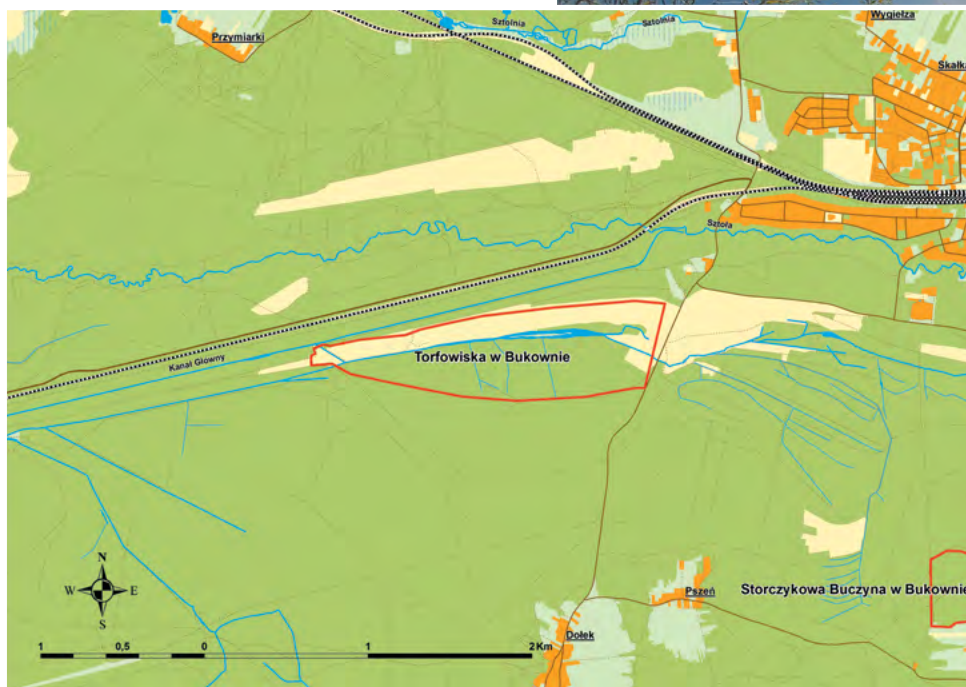
Inicjatywa powołania nowych rezerwatów w obecnym i minionym roku 2024 jest przełamaniem impasu w ochronie rezerwatowej w województwie, gdzie w XXI

wieku powołano tylko cztery rezerваты („Panieńska Góra”, „Pazurek”, „Mogielica” i „Góra Stołowa im. Ryszarda Malika”), likwidując przy tym jeden „Rezerwat w Łosiach im. Prof. Mieczysława Czał”. **Należy jednak zadać ważne pytanie: Czy rezerваты powoływane są według jakiegoś planu, czy jest to działanie doraźne i wywołane jedynie falą zmian w podejściu do ochrony przyrody w Polsce w związku z najnowszymi decyzjami Ministerstwa Klimatu i Środowiska? Dlaczego w XXI wieku w województwie małopolskim ochroną obejmowano tylko siedliska leśne, czasami z towarzyszącymi im formami przyrody nieożywionej, podczas gdy to inne siedliska są najsilniej zagrożone w skali województwa? Brak ochrony siedlisk nieleśnych, w tym tych położonych na gruntach państwowych, a zatem także Lasów Państwowych, takich jak torfowiska, mokradła czy murawy, powoduje**

ich degradację albo na skutek zaniechania czynnej ochrony, albo celowego odwadniania i zalesiania. Równie ważna jest **ochrona rezerwatowa ostatnich naturalnych fragmentów dolin rzecznych w województwie**, głównie w Karpatach, a także **najlepiej zachowanych starorzeczy, jezior i mokradeł** na terenach łąkowych. Większość z tych obiektów znajduje się na gruntach Wód Polskich, które muszą uwzględnić w planach zagospodarowania wód istnienie tych cennych przyrodniczo miejsc. Liczne prace hydrotechniczne wykonane i planowane (kontrowersyjne Plany Urządzania Wód ze stycznia 2025 r.) pokazują, że w kwestiach przyrodniczych w odniesieniu do rzek małopolskich Wody Polskie mają sporo do nadrobienia. Wiele obiektów zasługujących na ochronę rezerwatową znajduje się na gruntach prywatnych, przez co utworzenie tam rezerwatów byłoby skomplikowane. Alternatywą, chociaż nie najlepszą, byłoby

wyznaczanie użytków ekologicznych przez lokalne samorządy. Ochrona tych miejsc powinna się wiązać albo z wykupem gruntów, albo z wypracowaniem mechanizmów rekompensat finansowych za wyłączone z uprawy grunty lub wprowadzenie określonej ochrony czynnej.

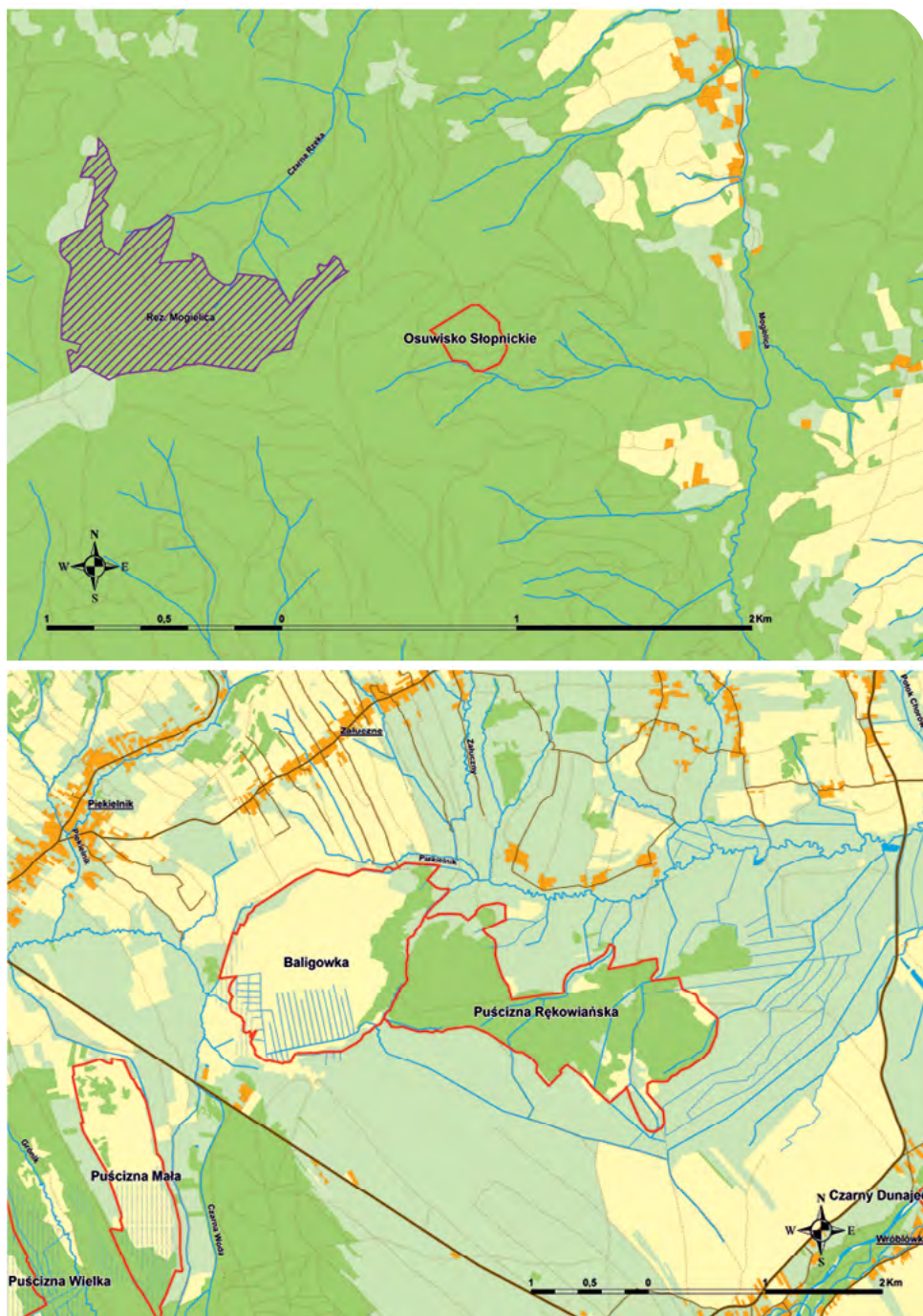
Wykorzystując obecnie sprzyjający czas dla tworzenia nowych rezerwatów należy dążyć do **priorytetyzacji proponowanych rezerwatów przyrody pod względem pilności ochrony danego obiektu i możliwości powołania rezerwatu w określonej perspektywie czasowej**. Biorąc pod uwagę dostępne środki finansowe na opracowanie dokumentacji projektowej, a następnie planów ochrony, kolejne z proponowanych rezerwatów powinny być powoływane sukcesywnie. Proces ten należy już zacząć, poczynając od obiektów, dla których brak ochrony stanowi największe zagrożenie dla

6 | Torfowiska w Bukownie – przykład
proponowanego rezerwatu torfowiskowego
fot. Łukasz Piechnik

7 | Skarpy w Morsku – proponowany
rezerwat faunistyczny i stepowy
fot. Agata Piestrzyńska-Kajtoch

przetrwania lokalnych siedlisk, populacji lub form przyrody nieożywionej. Przykład roku 2024 dowodzi, że rocznie można byłoby powołać do kilku nowych rezerwatów, a w perspektywie dwóch dekad objąć ochroną większość z zaproponowanych obiektów. Niektóre z propozycji, być może, w międzyczasie utracą walory przyrodnicze, inne mogą być objęte innymi formami ochrony, jak użytki ekologiczne, znaleźć się w obrębie poszerzonych lub nowych parków narodowych (Klub 2023) lub starolasów proponowanych przez MKiŚ do wyłączenia z gospodarowania.

Aby wyjść naprzeciw potrzebie powołania nowych rezerwatów w województwie małopolskim środowisko przyrodnicze, szczególnie zrzeszone w organizacjach pozarządowych, powinno podjąć się inicjatywy opracowania projektów dla wybranych obiektów. Bardzo pożyteczne byłoby włączenie się w te działania środowiska naukowego (instytutów kierunków przyrodniczych uczelni wyższych i Polskiej Akademii Nauk). Wydaje się zasadne stwierdzenie, że złożenie wniosku z dobrze udokumentowanymi walorami przyrodniczymi umożliwi i przyspieszy procedury związane z ustanowieniem danego obszaru rezerwatem przyrody przez RDOŚ.

Część grona autorskiego książki o rezerwach małopolskich planuje zaangażować się w opracowanie projektów dla niektórych z proponowanych rezerwatów, wytypowanych tak, by obejmowały jak najbar-

dziej różnorodne typy rezerwatów. Wśród rozważanych propozycji są m.in. „Bagna Puszczy Dulowskiej”, „Skarpy w Morsku”, „Roztoki Raby”, „Torfowisko w Bukowni”, „Wyspy na Dunajcu”, „Szykowska Dolina”, „Baligówka” i „Osuwisko Słopnickie” (ryc. 4–8).

Gorąco zachęcamy małopolskich przyrodników, amatorów i profesjonalistów do pomocy w tym zamierzeniu!

LITERATURA

Jermaczek A. 2017. Ochrona rezerwatowa – nie czekając na dobrą zmianę. *Dziki Życie* 2/272.

Kajtoch Ł., Horabik D., Piechnik Ł., Binkiewicz B. 2023. Ochrona rezerwatowa w województwie małopolskim – czy jest wystarczająca? *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 79(1): 20–37.

Kajtoch Ł., Piechnik Ł., Horabik D., Binkiewicz B. 2024. Rezerваты przyrody w województwie małopolskim – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Górzycy.

Klub P. 2023. Propozycja uzupełnienia sieci polskich parków narodowych. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze, Kraków.

Łukasz Kajtoch^{1,2}

lukasz.kajtoch@gmail.com

¹ Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt
Polskiej Akademii Nauk
ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków

² Stowarzyszenie Przyrodników Ostoja
Płaczków-Piechotne 51A, 26-120 Bliżyn

Łukasz Piechnik

l.piechnik@botany.pl
Instytut Botaniki im. Władysława Szafera
Polskiej Akademii Nauk
ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków

Dorota Horabik

dorota.horabik.kp@gmail.com
Klub Przyrodników
Owczary 17, 69-113 Górzycy

8 | Przykładowe mapy proponowanych rezerwatów w województwie małopolskim: rezerwat Osuwisko Słopnickie (u góry) i rezerwat Baligówka (u dołu)